CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 1908**

Series : Sec. M/2017

रोल नं० | | | | | | | | | | |

SET : D

संस्कृत

(Academic/ Open)

(Only for Fresh Candidates)

शेमुषी (नई पुस्तक)

(Morning Session)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित प्रश्न **16** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** तथा **सेट** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/ पन्ने न छोड़ें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।*
- *कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देश :

(i) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ii) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(iii) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुवाच्यलेखोऽपेक्ष्यते।

खण्डः 'क'

(अपठित–अवबोधनम्)

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतपूर्णवाक्येन लिखत – 4 × 2 = 8

एकः काकः मुखे रोटिकाखण्डं गृहीत्वा वृक्षे उपविष्टः आसीत्। एकः शृगालः काकं दृष्ट्वा अवदत् – 'भो मित्र ! खगेषु भवान् मधुरगायकः। कृपया गायतुं इति।' रोटिकाखण्डं पादयोः अधः स्थापयित्वा काकः अवदत् – 'रे नाहं पूर्ववत् मूर्खः। लज्जितः शृगालः ततः पलायितः।'

प्रश्नाः

(क) काकः कुत्र उपविष्टः आसीत् ?

(ख) शृंगालः काकं दृष्ट्वा किं अवदत् ?

(ग) काकः रोटिकाखण्डं कुत्र अस्थापयत् ?

(घ) कः लज्जितः अभवत् ?

खण्डः 'ख'

(रचनात्मकं–कार्यम्)

2. (क) भवतः नाम अभिनवः। विद्यालयस्य प्रतियोगितासु भवता अनेकानि पदकानि जितानि। माधवं प्रति लिखिते पत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तैः पदैः पूरयित्वा उत्तर-पुस्तिकायां लिखत – 4 × 1 = 4

परीक्षाभवनम्

तिथिः

प्रिय मित्र माधव,

(i) .... नमस्ते। अत्र कुशलम् (ii) .... मया अनेकासु (iii) .... भागः गृहीतः। 100 मी० धावन-प्रतियोगितायां मया (iv) .... प्राप्तम्। 400 मी० धावन-प्रतियोगितायां च रजतपदकम्। पितृभ्यां मम प्रणामाः।

तव अभिन्नमित्रम।

अभिनवः

मञ्जूषा

प्रतियोगितासु, सस्नेहं, स्वर्णपदकं, तत्रास्तु।

(ख) निर्दिष्टं चित्रं दृष्ट्वा प्रदत्तवाक्यानि च पठित्वा मञ्जूषाप्रदत्तैः उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत – 4 × 1 = 4

प्रश्नाः

(i) इदं चित्रं .... अस्ति।

(ii) बालकः मित्रैः .... क्रीडति।

(iii) एका कन्या .... क्रीडति।

(iv) महिला .... धारयति।

मञ्जूषा

सह, रज्ज्वा, शाटिकां, उद्यानस्य।

खण्डः 'ग'
(पठित–अवबोधनम्)

3. अधोलिखित गद्यांशस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखनीयः –

1 × 4 = 4

स वस्त्रान्तपिनद्धशालिप्रस्थो दारग्रहणाय भुवमभ्रमत। यां कामपि लक्षणवती कन्यां विलोक्य स पृच्छति – भद्रे। शक्नोषि किमनेन शालिप्रस्थेन गुणवदन्नम् अस्मान् भोजयितुम् ?

अथवा

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श।

4. अधोनिर्दिष्ट श्लोकस्य हिन्दीभाषायां सरलार्थः लेखितव्यः – 1 × 4 = 4

प्रस्तरतले लतातरुगुल्मा नो भवन्तु पिष्टाः।

पाषाणी सभ्यता निसर्गे स्यान्न समाविष्टा।।

मानवाय जीवनं कामये नो जीवन्मरणम्।

शुचिपर्यावरणम्।।

अथवा

व्यायामो हि सदा पथ्यो बलिनां स्निग्धभोजिनाम्।

स च शीते वसन्ते च तेषां पथ्यतमः स्मृतः।।

5. अधोलिखितसूक्तिषु ***द्वयोः*** भावार्थः स्पष्टयितव्यः – 2 × 2 = 4

(क) क्रोधो हि शुत्रः प्रथमो नराणाम्।

(ख) अत्यादरः शङ्कनीयः।

(ग) विचित्रा दैवगतिः।

(घ) यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहिदीनं वचः।

6. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टप्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लेखितव्यानि – 3 × 1 = 3

कश्चन निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किंचिद् वित्तम् उपार्जितवान्। तेन स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्।

(क) जनः कीदृशः आसीत् ?

(ख) जनः किं कृत्वा वित्तम् उपार्जितवान् ?

(ग) तनयः कुत्र निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्।

7. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नयोः उत्तरे संस्कृतेन लेखितव्ये –

2 × 1 = 2

सक्तून् शोचति सम्प्लुतान् प्रतिकरोत्याक्रन्दतो बालकान्।

प्रत्युत सिंचति कर्परेण सलिलं शय्यातृणं रक्षति।।

दत्त्वा मूर्धनि शीर्णशूर्पशकलं जीर्णे गृहे व्याकुला।

किं तद् यन्न करोति दुःखगृहिणी देवे भृशं वर्षति।।

(क) व्याकुला गृहिणी मूर्धनि किं दधाति ?

(ख) सलिलं केन सिंचति ?

8. रेखांकितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – $3 \times 1 = 3$

(क) शिशुजनस्य अद्य अशनं जातम्।

(ख) माता आक्रन्दतः बालकान् प्रतिकरोति।

(ग) चौरः कर्पटम् क्षिप्त्वा निर्गतः।

9. प्रश्नपत्रे लिखितं श्लोकं विहाय "शेमुषी भाग-2" स्वपाठ्य-पुस्तकात ***एकं*** श्लोकं संस्कृतभाषायां लिखत। $1 \times 4 = 4$

खण्डः 'घ'

(अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्)

10. (क) वृद्धिसन्धेः अथवा व्यंजनसन्धेः परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ख) द्विगुसमासस्य अथवा तत्पुरुषसमासस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

(ग) करणकारकस्य अथवा सम्प्रदानकारकस्य परिभाषां सोदाहरणं हिन्दीभाषायां लिखत। $1 \times 2 = 2$

11. अधोलिखितानाम् अव्ययपदानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत –

$3 \times 1 = 3$

(क) वयं .... प्रसन्नाः भवेम। (सदा, कदा)

(ख) कोलाहलं .... कुरुत। (सदा, मा)

(ग) महाकविः कालिदासः .... अभवत्। (पुरा, अद्य)

12. प्रदत्तोपपदविभक्ति-वाक्येषु उचित-विभक्ति-प्रयोगं कुरुत – 4 × 1 = 4

(क) धिक् .... देशद्रोहिणम्। (तस्मै, तं)

(ख) .... स्वस्ति। (नृपं, नृपाय)

(ग) .... बहिः एकः सरः अस्ति। (नगरात्, नगरम्)

(घ) अध्यापकः .... सह गच्छति। (छात्रं, छात्रेण)

13. यथानिर्दिष्टं शब्दरूपाणि लिखत – 4 × 1 = 4

(क) 'राम' शब्दस्य चतुर्थी एकवचने।

(ख) 'लता' शब्दस्य सप्तमी बहुवचने।

(ग) 'नदी' शब्दस्य द्वितीया द्विवचने।

(घ) 'किम्' शब्दस्य पंचमी बहुवचने।

14. यथानिर्दिष्टं धातुरूपाणि लिखत – 4 × 1 = 4

(क) 'गम्' लोट्लकार, म० पु०, एकवचने।

(ख) 'खाद्' लङ्लकार, उ० पु०, बहुवचने।

(ग) 'पा' (पिब्) लृट्लकार, प्र० पु०, द्विवचने।

(घ) 'अस्' लट्लकार, उ० पु०, द्विवचने।

15. अधोलिखितेभ्यः क्रियापदेभ्यः उपसर्गान् पृथक् कृत्वा लिखत – $3 \times 1 = 3$

(क) विहसति।

(ख) सुगमः

(ग) उपस्थितः।

खण्डः 'ङ'

(बहुविकल्पीय प्रश्नाः)

16. अधोनिर्दिष्टेषु प्रश्नेषु प्रदत्त वैकल्पिक चतुर्षु उत्तरेषु ***एकं*** शुद्धम् उत्तरं लिखत – $16 \times 1 = 16$

(क) 'सु + आगतम्' अत्र किं सन्धियुक्तपदम् ?

(i) स्वागतम्

(ii) सवागतम्

(iii) सुआगतम्

(iv) सूऽऽगतम्

(ख) 'कश्चित्' इति पदे कः सन्धिविच्छेदः ?

(i) का + चित्

(ii) कः + चित्

(iii) क + चित्

(iv) कश + चित्

(ग) 'राजपुरुषः' इति पदस्य विग्रहम् ?

(i) राज्ञः पुरुषः

(ii) राज्ञा पुरुषः

(iii) राज्ञ पुरुष

(iv) राज पुरुषः

(घ) 'अनुरथम्' इति पदे कः समासः ?

(i) द्वन्द्वः

(ii) बहुव्रीहिः

(iii) अव्ययीभावः

(iv) तत्पुरुषः

(ङ) 'गुणः' इति पदस्य विलोमपदम् ?

(i) दोषाः

(ii) गुणाः

(iii) अदोषाः

(iv) दोषः

(च) 'आदरः' इति पदस्य विलोमपदम् ?

(i) समादरः

(ii) आनदरः

(iii) अनादरः

(iv) आनादरः

(छ) 'कन्या' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) बालकः

(ii) बालिका

(iii) प्रौढ़ा

(iv) बालः

(ज) 'नृपः' इति पदस्य पर्यायपदम् ?

(i) नरपः

(ii) त्रिपः

(iii) निरपः

(iv) राजा

(झ) 'समाज + ठक्' इति संयोगे किं रूपम् ?

(i) सामाजिकः

(ii) समाजिकः

(iii) समाजी

(iv) समाजठक्

(ञ) 'दानीयः' इति पदे कः प्रत्ययः ?

(i) तव्यत्

(ii) क्त

(iii) अनीयर्

(iv) क्त्वा

(ट) 'त्रयस्त्रिंशत्' इति पदे का संख्या ?

(i) 33

(ii) 43

(iii) 30

(iv) 63

(ठ) '60' इति अंके किं संख्यावाचीपदम् ?

(i) षट्

(ii) षड्विंशतिः

(iii) षष्टिः

(iv) षट्षष्टिः

(ड) 'अतिदीर्घः प्रवासः' अत्र किं विशेष्यपदम् ?

(i) अति

(ii) प्रवासः

(iii) दीर्घः

(iv) अतिदीर्घः

(ढ) 'उदात्तरम्यः समुदाचारः' अत्र किं विशेषणपदम् ?

(i) समुदाचारः

(ii) उदात्तरम्यः

(iii) उदात्त

(iv) रम्यः

(ण) घटिकां दृष्ट्वा समयेन रिक्तस्थानं संस्कृतपदेन पूरयत –

(i) अभिनवः सायं .... वादने उद्याने क्रीडति।

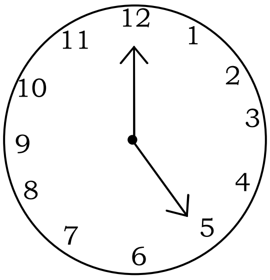
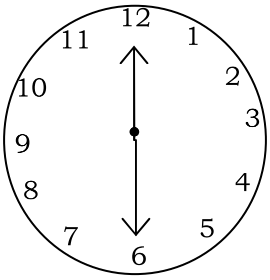
(ii) अहं प्रातः .... व्यायामं करोमि।